

Elementen in het landschap van Zuid-Limburg

door P. J. van Nieuwenhoven

Geologische geschiedenis

Zoals overal elders in Nederland is het landschap van Zuid-Limburg ontstaan ten gevolge van natuurlijke processen in het verleden. In de loop van de geschiedenis is de invloed van de mens steeds groter geworden. In onze dagen neemt die vaak desastreuze vormen aan, door massale afgravingen, grondverplaatsingen en kaalkap. Reeds aan het einde van het Tertiaire tijdvak lag in de huidige Ardennen een uitgestrekte schier-vlakte die reikte tot in Zuid-Limburg. Daaraan is bij ons in de loop van het Kwartair niet zo erg veel veranderd.

In het IJstijdvak slingerden de rivierarmen van de Maas over deze hoogvlakte en lieten er dikke pakketten kiezel achter. Later groef de Maas zich met haar zijrivieren in dit plateau in, waardoor het in een aantal afzonderlijke stukken werd verdeeld. Deze 'bergen' liggen alle nog ongeveer op dezelfde hoogte boven AP. Zo is het grootste gedeelte van het Zuidlimburgse heuvelland ontstaan. De horizontale lijnen van de gesteentelagen, van de dalhellingen en van de plateauranden zijn in de loop van de geschiedenis benadrukt door menselijk ingrijpen: bosranden, terrassen, graften, heggen, houtwallen en holle wegen.

Op de plateaus ligt vrijwel overal een vette leem, de bekende Limburgse klei of löss. In het noorden van ons land is klei altijd ontstaan door bezinking in langzaam bewegend water, in een arm van een rivier of in een bocht van de zee. Limburgse klei is echter een afzetting van de wind. Er zitten bijna geen kiezelsteentjes in. Het materiaal is uit het noorden aangevoerd, in het ijstijdvak.

Dicht bij de plateaurand liggen op veel plaatsen verlaten kiezelgroeven, bijv. rond Valkenburg, op de Bemelerberg, in het Savelsbos. De kiezel werd hier gedolven voor verharding van de wegen en bestrating van de erven en stallen. Het is de Maas geweest die dit kiezel heeft aangevoerd, in de IJstijd. Tijdens het vervoer op de bodem van de waterstroom zijn de scherpe kanten van de stukjes rots uit de gebergten in het zuiden volledig weggeslepen. Sommige steentjes zijn helemaal

De dalen verdelen de oorspronkelijke hoogvlakte in een aantal afzonderlijke 'bergen'. In de dalen dringt het kalkgesteente vaak door de deklagen heen. Men spreekt dan van rotsen: Rotspark op de Cauberg, Duivelsrots in de Sint Pietersberg.

rond geworden: rolstenen. In het kiezelpakket bevinden zich soms zeer grote steenblokken. Deze rivierstenen zijn drijvend in het ijs vervoerd en strandden op het moment dat het ijs door afsmelting zijn draagkracht verloren had.

Dieper onder het plateau bevindt zich kalksteen. Algemeen wordt die hier als mergel aangeduid. Op de plateaus moet men de klei- en kiezellagen weggraven om de kalksteen bloot te leggen: Sint Pietersberg, 't Rooth, Margraten (!). De ontgonnen kalk dient als grondstof voor de fabricage van cement en van kunstmest. Ook kan men mergel branden tot ongebluste kalk. Kalkbranderijen zijn nog in bedrijf (Sibbergrub) of men vindt er de oude ovens van terug, Kunderberg, Putberg. In de kalksteen zijn fossielen te vinden, resten van dieren die geleefd hebben in de tijd dat de kalksteenlagen werden gevormd. Zij zijn familie van dieren die thans in zee leven: zeeschelpen, zeeëgels, koralen, zelfs zeeschildpadden en haaien. Men bewijst ermee dat de kalk op een zeebodem is ontstaan, laagje voor laagje. De metselaar moet ervoor zorgen dat deze laagjes in het bouwwerk opnieuw horizontaal komen te liggen. Elk blok

dat wordt uitgebroken krijgt daarom een merkteken zodat hij kan zien wat de bovenkant is.

Kijk bij gelegenheid eens of er fossielen zitten in muren die uit mergelblokken zijn opgebouwd. Zij liggen, als het goed is, altijd in horizontale lagen, net als nu aan het strand en op de bodem van de zee.

Op bepaalde plaatsen bevinden zich in de kalksteen grote hoeveelheden vuursteen. In de voorhistorie was vuursteen de grondstof, waaruit werktuigen werden vervaardigd. Wij kennen ze als artefacten. Tal van vuursteenscherven wijzen nu nog de plaatsen aan waar de steentijdmensen de ruwe steen bewerkten, bijv. in het Savelsbos.

Daar zijn ook echte mijngangen teruggevonden en uitgegraven. Blijkbaar waren er in het Neolithicum al mijnwerkers. Tegenwoordig is vuursteen bij ons een afvalprodukt van de cementindustrie. Het wordt o.m. gebruikt bij het verharderen van wegen.

Met paard en kar werden de gezaagde blokken uit de berg gereden en langs boswegen afgevoerd. Deze wegen werden ook gekozen door het water dat bij regenachtig weer van het plateau stroomt.

Bij plotseling invallende dooi kunnen deze wegen veranderen in rivieren, die diepe geulen in de hellingen uitslijten. Zo ontstaan holle wegen en grubben. Zij liggen zo diep omdat de bermen voor het grootste deel uit klei bestaan die ook in steile hellingen op zijn plaats blijft liggen. In een holle weg loopt men dus eigenlijk in een droge rivierbedding met kleinere en grotere rolstenen, behalve natuurlijk wanneer de weg geasfalteerd is. Soms zijn in de bermen en de wanden van zo'n holle weg de horizontale gesteentelagen waar te nemen, waaruit de meeste Zuidlimburgse heuvels zijn opgebouwd. Wanneer de bodem schuilgaat onder een dik plantendek verraden de plantesoorten de aard van de ondergrond. De flora van kalkrijke en kalkarme gronden groeien in gordels boven elkaar.

Alleen bij noodweer stroomt water door de droogdalen en wanneer in de winter op de besneeuwde hellingen plotseling de dooi invalt. Dan vindt er in de diepste delen van zo'n droogdal duidelijk erosie plaats, vaak tot schade van de boeren. Er verschijnen diepe geulen, of de akkers worden bedolven onder een dikke laag kiezel. Drinkpoelen slijb-

Wilde marjolein, een warmteminnende plant van de nazomer, heeft altijd een druk bezoek van insecten.

Muurhagedis als voorbeeld van een dier dat in Maas-tricht de noordgrens van zijn verspreidingsgebied bereikt.

Afgraving van löss ten behoeve van de glasindustrie en steenfabricage.

Kalkgrasland in het Gerendal, nog altijd rijk aan orchideeën. Het beheer is er op gericht te verhinderen dat dit grasland dicht groeit.

ben dicht. Normaal vindt de afvoer van water in het droogdal ondergronds plaats. Daardoor lost de kalk op en wordt met het grondwater weggevoerd, zodat het dal dieper wordt.

Invloed van het klimaat

De heuvels bieden bescherming tegen de koude wind. Op de zuidhellingen wordt de warmte van de zon het beste opgevangen en vastgehouden, vooral in het poreuze kalkgesteente dat immers vol lucht zit. Tussen de heuvels is het dan ook eerder lente dan op het vlakke land in de buurt. De eerste aardappelen komen in het voorjaar nog altijd van Sint Pieter. En vanouds heeft men op daarvoor geschikte hellingen druiven geteeld voor de wijnbouw. In de tijd van Napoleon is daar door Franse troepen met geweld een einde aan gemaakt. Op sommige plaatsen zijn de oude wijnterrassen nog te zien, bijv. in de buurt van Gulpen en Vijlen. Zij zijn thans begroeid met het typische (!) hellingbos of met de kleurige flora van het kalkgrasland.

Ook buiten de cultuurgronden profiteren planten en dieren van het gunstige klimaat tussen de heuvels. Men kan hier soorten aantreffen die aan de Middellandse zee thuis horen en het op de warme hellingen nog juist kunnen uithouden. De weg die deze zuidelijke soorten hebben afgelegd om tot bij ons te kunnen doordringen loopt ongetwijfeld langs de zonnige hellingen van de rivierdalen die – van zuid naar noord – Europa doorsnijden: Rhône, Saône, Moezel en Maas. Ook uit het gebied van de Zwarte zee zijn bepaalde soorten afkomstig. De aanvoerweg van deze continentale planten en dieren loopt langs de Donau, de Main, de Rijn en de Eifel.

Een aantal zuidelijke planten is te vinden op oude muren in Maastricht en Valkenburg en op sommige kastelen, bijv. Gele helmbloem, Muurbloem. Ook de algemene Muurleeuwebek is zo'n immigrant uit het zuiden.

Het is moeilijk een dier te vinden dat een zuidelijker herkomst heeft dan een Wijngaardslak, die u op een regenachtige dag misschien wel kunt waarnemen. Dit dier is vermoedelijk door de Romeinen

Breed droogdal bij Hoogeruts, tevens als voorbeeld van een heggenlandschap. Lager in dit droogdal ontspringt in Noorbeek de bron van de Noor.

aangevoerd en later werd het ook geteeld in de tuinen van kloosters. Behalve de warmte heeft de Wijngaardslak ook kalk nodig voor het bouwen van zijn huisje. Nog niet zo lang geleden werden deze 'karkollen' in het wild verzameld om ze te verkopen aan hotels en poeliers. Thans is dat verboden: de dieren zijn wettelijk beschermd.

Een enkele keer laat zich hier in warme zomers wel eens een Blauwe houtbij zien, een diertje, groter dan een hommeltje dat in groot aantal langs de Middellandse zee voorkomt. Met veel lawaai snorren ze daar als grote blauwe hommels door de lucht. Elk vrouwelijk diertje knaagt een eigen nest uit in een houten paal of een dode boom, verzamelt er stuifmeel en honing in en legt er een ei. Daarna begint ze aan een nieuw nest.

De mens in het landschap

Ook Zuid-Limburg is bedekt geweest met een gemengd loofbos. Reeds in de Middeleeuwen werden gedeelten van dit bos gekapt, eerst om weidegronden te verkrijgen voor huisdieren, later ook ten behoeve van de landbouw. Tal van plaatsnamen wijzen nu nog op dit rooien van het bos, bijv. die de uitgang -rade of -rath hebben. Dat betekent een gekapte plaats in het bos. De vruchtbare kleigronden leenden zich uitstekend voor de teelt van landbouwgewassen en daarmee was meer geld te verdienen dan met het hout uit het bos. Niet voor niets werd Zuid-Limburg wel eens de graanschuur van Nederland genoemd. De graanmolens liggen nog te midden van de velden, maar zijn niet meer in gebruik: Gronsveld, Wolfshuis, Ubachsberg. Het verbouwen van graan wordt in onze tijd afgewisseld met dat van bieten en aardappelen. Alleen op de natste plekken bevindt zich grasland.

Uiteindelijk is het gehele bos gekapt, behalve op de hellingen van de heuvels die vaak te steil waren voor de toen nog primitieve landbouwwerktuigen. De hellingbossen liggen overal als smalle gordels rondom de plateaus. Na de ontbossing bleven op de kiezelkap van de heuvels en op de droge kalkgraslanden stukken grond onbebouwd. Zij kregen een ruige begroeiing en werden door de schaapherder met zijn kudde bezocht: Op den Dries, Schiepersberg. Vaak werden deze schrale terreinen 'heide' genoemd, zonder dat er veel echte heideplanten op groeiden: Cannerheide, Meersenerheide, Bergse heide, Vrouwenheide (HILLEGERS 1980).

Nu de rondzwervende schaapskudden uit het landschap verdwenen zijn, groeien deze graslanden langzaam dicht. De voor de droge graslanden

kenmerkende warmteminnende soorten uit het zuiden worden daardoor zeldzamer. Daartoe behoren de beroemde aardorchideeën. Door het nemen van bijzondere beheersmaatregelen (maaien, het laten grazen van schapen) tracht men deze zeldzame planten voor Zuid-Limburg te behouden. De schapen mochten ook worden geweid op braakliggend land en op de akkers nadat de oogst was binnengehaald. De Zuidlimburgse akkers waren bekend om hun onkruidflora, net als de graslanden langs de rivieren. Door de moderne bestrijding van alles wat onkruid heet is hier een einde aan gekomen. Braakliggend land komt nauwelijks meer voor. Op enkele akkers in de buurt van Valkenburg, die eigendom zijn van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten houdt men deze Middeleuropese akkerflora kunstmatig in stand door bijzondere overeenkomsten met de pachter.

De meeste hellingbossen worden in onze tijd beheerd als natuurmonumenten. Veel zijn er eigendom van particuliere natuurbeschermingsinstanties: het Bovenste bos in Epen en het Biebos en Schaelsbergerbos in Valkenburg zijn in het bezit van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten; Cannerbos en de Meersener- en Bergse heide behoren aan de Stichting Het Limburgs Landschap; ook de staat heeft verschillende bezittingen die in beheer zijn bij het Staatsbosbeheer: Ravensbos, het Gerendalsbos en Sint Jansbos in Valkenburg, het Savelsbos in Gronsveld en Eijsden.

Lange tijd zijn de hellingbossen in het bezit geweest van de boeren die er hun geriefhout kaptten (stelen van gereedschap, weipalen) en brandhout voor de bakoven. Bakhuizen zijn nergens meer in gebruik. Niemand heeft meer behoefte aan takkenbossen. Daarom streeft de bosbouwer ernaar opgaand hout te kweken dat stammen oplevert die bruikbaar zijn in de bouw. Het dunnere hout ging vroeger naar de mijnen. Thans zijn de papierfabrieken er soms afnemer van.

Het hakhout werd iedere acht jaar gekapt. De kruiden op de bosgrond kwamen daardoor enige jaren in de zon te staan, zodat zij zich konden herstellen van de gevolgen van het langdurige lichtgebrek. Nu men in de bosbouw een gesloten bestand handhaaft is er in het bos altijd schaduw, behalve 's winters en in het vroege voorjaar. Laat bloeiende bosplanten lijden daardoor een kwijnend bestaan. Daaronder schuilen weer enkele soorten orchideeën.

Open kalksteengroeve in de Sint Pietersberg. Het bedrijf is stil gelegd om de wand van het Jekerdal verder intact te laten.

Op voedselrijke grond ziet men in het bos onder de hoog opgaande eiken vooral hazelaars en haagbeuken. In het vroege voorjaar kan hier de bosgrond bedekt zijn met een tapijt van witte Bosanemonen en gele sleutelbloemen. In het najaar gaan de boomkruinen en de struiken langs de bosrand schuil onder een wollige deken, gevormd door de harige vruchtjes van de Bosrank, een echte liaan. Dit pluus wordt verzameld door Eekhoorns en Bosmuizen. Zij bekleden er hun nesten mee. In het najaar vallen ook de felrode bessen op van de Aronskelk, die met elkaar als een zuurstok op de kale bloemstengel staan.

Het bos op voedselarme grond is te herkennen aan de berken die erin voorkomen. Verder groeien alleen hier de manshoge Adelaarsvarens. Tot diep in de winter zijn hun bruinrode bladeren te herkennen. In dit bostype staan ook Lelietjes van dalen en Dalkruid. Langs de bosrand valt vooral de Valse salie op, met groenachtige bloemen en bladeren die op die van Veldsalie lijken. Als struik staat hier de Bezembrem als een aanwijzing van kalkarme grond. Ook de als een liaan groeiende Kamperfoelie kan hiervoor dienen. 's Winters ziet men hiervan vooral de in een spiraal om het steunpunt gewonden stengels.

De dalen van de rivieren kwamen in de winter geregeld onder water staan. Bij zo'n overstroming zet het water een dun laagje vruchtbare klei af. Deze rivierklei blijft in het voorjaar gewoonlijk nog lang te nat voor bewerking van de grond. Langs de rivieren wordt dan ook in hoofdzaak grasland gevonden.

Hierin trof men planten aan die typisch zijn voor het Middeneuropese bergland: Herfsttijloos, Gewone sleutelbloem, Groot hoefblad. Op slechts enkele plaatsen langs de kleinere rivieren zijn resten van deze begroeiing overgebleven. Op de

laagst liggende delen van de weilanden op de hellingen en in de droogdalen blijft de grond in het voorjaar zo lang drassig dat zich hier een echte moerasflora kon ontwikkelen, met Moerasspirea, Valeriaan, Engelwortel, Kale jonker. Hier groeiden ook veel handekenskruiden, op plaatsen dus die niets met kalk te maken hebben!

Langs de veldwegen werden drinkpoelen uitgegraven ten behoeve van het vee. De bodem werd voorzien van een laag leem die vast werd aangestampt om ze waterdicht te maken. Het op de wegen en in de laagste delen van de droogdalen stromende water werd door greppels naar deze drinkpoelen geleid. Vaak was dit water de oorzaak van de verspreiding van besmettelijke veeziekten. Bovendien vroegen de poelen veel onderhoud. Het is dan ook wel te begrijpen dat verreweg de meeste reeds gedempt zijn. Vaak herinneren alleen enkele knotwilgen aan de plaats waar zo'n drinkpoeltje gelegen heeft. Met de poelen zijn de waterbewoners verdwenen, waaronder enkele voor ons land unieke amfibieën, Vuurpad, Vroedmeesterpad, Alpenwatersalamander.

Lijnvormige landschapselementen

In het hiervoor geschetste Zuidlimburgse landschap treffen wij een tweetal zeer karakteristieke lijnvormige landschapselementen aan, de 'tuun'-hagen en graften

In vroeger dagen lagen de kleine percelen weiland samen met de boomgaardjes en groentenhofjes in de nabijheid van de boerderijen. Als afscheiding bevond zich tussen deze percelen een 'tuun', dus een soort haag. Deze werd met materiaal uit de natuur gemaakt, zoals palen, dikke takken en bindtenen. Het 'tuune' vond in de regel in de winter plaats en was een tijdrovend werk. Boven-

Overstroming in het dal van de Jeker. Op de achtergrond de Sint Pietersberg. De horizontale plateaurand is niet helemaal natuurlijk: er ligt een dam om te verhinderen dat de huizen onder tegen de helling overlast krijgen van afvloeiend water en slijk.

dien was een tuunheg al na drie jaar versleten. De met klimplanten overwoekerde tuune vormden een zeer geschikte nestgelegenheid voor vogels. Zij zaten er veilig en vonden in en om de tuunheg een overvloed aan insecten. Een oud volksgezegde luidt dan ook: Hee veult ziech wie e veugelke in ein tuun!

Het is begrijpelijk dat men later steeds meer leven-de heggen ging aanplanten in plaats van die be-werkelijke tuune. Wel moesten deze regelmatig gesnoeid worden. Men gebruikte in deze heggen de geschikte struiken uit het bos: Meidoorn, Sleetdoorn, Hulst, maar ook Haagbeuk die door het snoeien tot een ondoordringbare wirwar van tak-ken uitgroeit. Soms komt men er ook de Mispel tegen met zijn opvallend grote zuiver witte bloe-men.

Ook in de levende heggen vinden veel vogels een goede schuil- en nestgelegenheid, bijv. Kneutje en Merel. Als wederdienst zaaien ze in hun uitwerp-selen de kiemkrachtig gebleven pitten van sappige vruchten uit hun menu. Zo'n plant is bijv. de Heggerank, die met lange dunne stengels tot hoog in de heg opklimt. Allerlei bosplanten vinden in deze heggen een laatste toevluchtsoord, bijv. Bosanemoon. Soms zorgden mieren voor het transport van de zaden, zoals bij Maarts viooltje, Stinkende gouwe. Een konijn kon klitvruchtjes in zijn vacht meedragen, Kleefkruid. Een boeiend werkterrein voor floristen en ecologen! Een onder-zoek naar de flora in deze heggen werd ooit onder leiding van DR. IR. W. H. DIEMONT ingesteld, doch het rapport is nooit gepubliceerd (Zie: WIL-LEMS, P., 1980).

In onze tijd worden de zo karakteristieke heggen

Ook de eisen van de moderne veeteelt en fruitteelt heb-ben het landschap grondig veranderd. Al het vee moet uit de boomgaarden en het fruit uit de weilanden. De oneconomische hoogstambomen moeten plaats maken voor laagstamteelt.

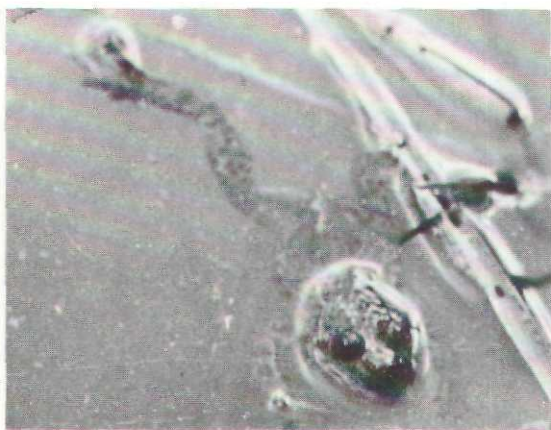
Graftenlandschap op de Keuteberg. De richting van de voren op het geploegde land links ligt hier bij uitzonde-ring loodrecht op de helling.

alweer gerooid bij het streven naar kavelvergro-ting, of zij worden vervangen door prikkeldraad dat immers nooit gesnoeid behoeft te worden. Slechts door het sluiten van beheersovereenkom-sten met de landbouwers zal voorkomen kunnen worden dat alle heggen uit het Zuidlimburgse landschap verdwijnen.

Ook de *graften*, of graven, vormen een wezenlijk onderdeel van het landschap. Men vindt ze in sterk geaccidenteerd terrein, zoals bijv. op de Sousberg en de Keuteberg, in het Gerendal, tegen de zuidelijke hellingen van het Ravensbos en het Kloosterbos, bij Wahlwiller en Fromberg. Het voorkomen van graften is een gevolg van de ont-ginning van de hellingen. Eeuwenlang hebben de boeren daar moeten vechten tegen het afslibben van de vruchtbare teeltlaag.

Deze erosie trachtten zij tegen te gaan door de ploegvoor evenwijdig aan de helling te trekken. Daardoor kreeg het water minder kans met ge-weld naar beneden te stromen. Zulke akkers werden steeds naar het laagst liggende deel geploegd. Daar liet men een strook grond onbe-werkt. Als perceelscheiding kon zich zo een ruige begroeiing van kruiden en struiken ontwikkelen, die dienst deed als een soort vangrail voor de grond. Het wortelstelsel van struiken en bomen droeg er aan bij de steile rand in stand te houden. Zo ontstonden vlakke en minder vlakke terrasjes tegen de heuvelhelling aan die van elkaar geschei-den werden door steile kanten en houtwallen. Behalve als perceelscheiding konden zij dienst doen als veekering. Het veelvuldig voorkomen van doornige struiken zoals Meidoorn, Sleetdoorn, Rozen, Braam, als een vorm van 'levend prikkel-draad' zal hieraan niet vreemd zijn.

In de literatuur vindt men nog wel andere ont-staanswijzen genoemd. Zo zou de aanwezigheid

Geelbuikvuurpad, een echt waterdier dat vooral bij warm weer te voorschijn komt, het ligt dan te zonnen aan de rand van het water of drijvend aan de oppervlakte.

van graften samenhangen met het ter plaatse aan de oppervlakte voorkomen van kalksteen; of met het aanleggen van terrassen ten behoeve van de Middeleeuwse wijnbouw. Op grond van hun onderzoek menen DIEMONT & VAN DE WESTER-
RINGH (1978) dat de meeste graften toch ontstaan zijn uit de met struweel begroeide perceelscheidingen.

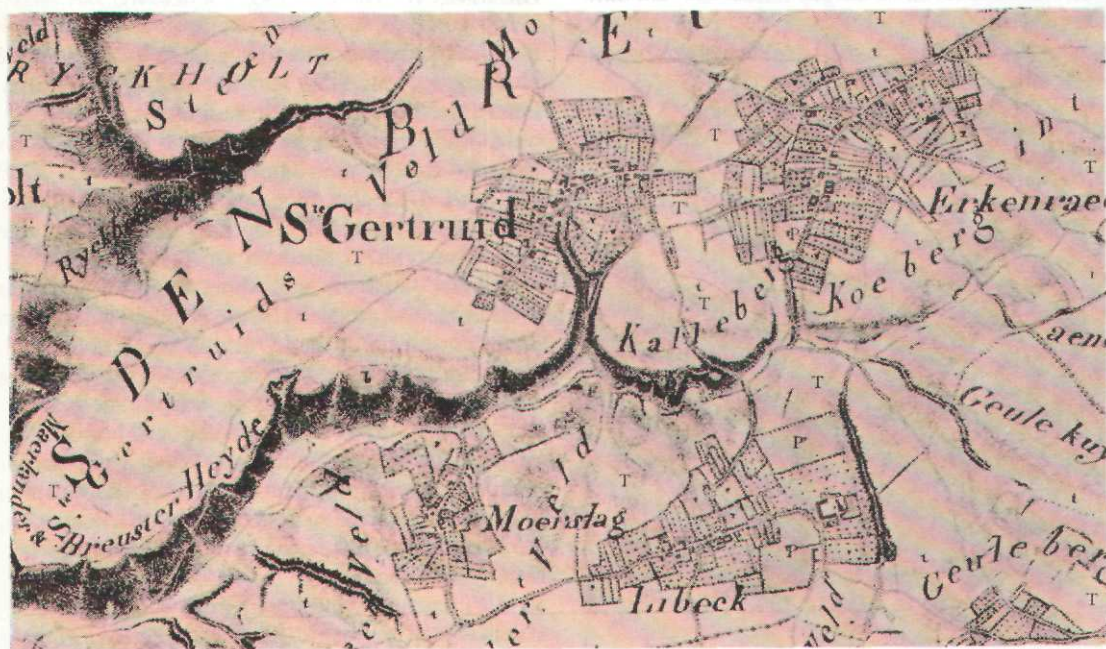
Aan de bovenrand van een graft treffen wij meestal bomen en struiken aan van het graftenstruweel. De struiken komen ook voor op de meer glooiende steilwand. De vele opnieuw uitgesteelde

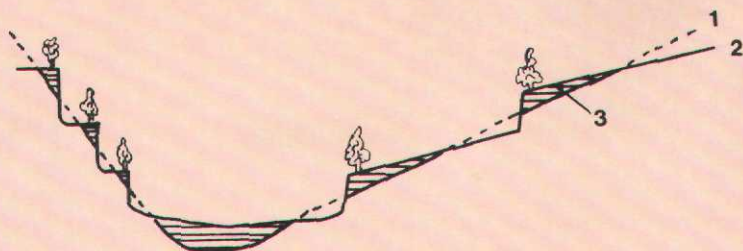
stobben wijzen er op dat het struweel als hakhout beheerd werd. Door het uitblijven van onderhoud kunnen de graften thans wat breder zijn dan zij vroeger waren.

Op de naar de zon gerichte hellingen waren de omstandigheden gunstig voor warmteminnende soorten uit het zuiden. Uit het onderzoek van DIEMONT & VAN MAARLE (1974) blijkt dat de ondergroei van de graften sterk afhankelijk is van het gebruik van het omringende land. Naast algemene planten in de soms weelderige kruidenlaag kan men er ook typische struweelsoorten aantreffen, als Betonie, Ruig klokje, Wilde marjolein, Gewone vogelmelk. Een enkele keer ook het Sol-
daatje. Genoemde auteurs menen dat de vegetatie van de graften zo specifiek is dat deze niet opgevat moet worden als een stadium in de successie naar een bos: het graftenstruweel zou zich in de loop der tijden ontwikkeld hebben tot een aan dit aparte milieu aangepast plantengeselschap.

Wie in de gelegenheid is om het leven in en op de graften van dichtbij te beleven zal zich verbazen over de rijke ontwikkeling. De bloei begint reeds vroeg in het voorjaar en duurt tot ver in de herfst. Er is dus een bonte bijenweide aanwezig die de hele zomer zonder onderbreking nektar produceert. Heel wat insecten, waaronder onze honing-
bijen, profiteren hiervan. Dikwijls bevinden zich grondnesten van hommels en wespen in deze steile grasstroken. Insekteneters, zoals Kleine hagedis

Tranchotkaart 1803-1820.

**Schematische voorstelling van het ontstaan van een graft
(naar Breteler en Vanden Broek, 1967)**

1 = oorspronkelijke helling

2 = door erosie aangetaste helling

3 = begroeide graft; sedimentatie colluvium aan de dalzijde van de graft

en Spitsmuizen, komen op deze rijke jachtgronden af. Ook de vogelbevolking van de graften is zeer gevarieerd. Paapje en Grauwe klauwier hadden zelfs een voorkeur voor heggen en graftstruwelen. Dassen hebben er soms hun burcht net als vossen. Men vindt er veel konijnenholen. Een enkele keer ook nog een Hamster.

Door de ruilverkavelingen zijn de graften met tientallen tegelijk verdwenen. Bij de moderne rationalisatie in de landbouw worden ook de op de hellingen liggende landerijen tot grotere kavels omgevormd. Met de graften verdwijnen de planten en dieren die erop thuis hoorden. De boeren zullen hier niet om treuren, maar het Zuidlimburgse landschap verliest een deel van zijn bekoorlijkheid. Tussen 1910 en 1950 is reeds bijna de helft van het aantal graften verdwenen. Bovendien blijkt uit de publicatie van DIEMONT & VAN DE WESTERINCH (1978) dat onbegroeide graften over het algemeen eerder verdwijnen. Het geeft dan ook te denken dat thans zo'n 30% van de resterende graften kaal is.

Gelukkig bijveren verschillende instanties, waaronder het Recreatieschap Heuvelland Zuid-Limburg, zich de graften te behouden en te herstellen. Het beheer ervan zal in ieder geval ernstig rekening moeten houden met de belangen van de landbouwer. Of men er dan in zal kunnen slagen de invloed van kunstmest en van pesticiden op deze smalle en kwetsbare landschapselementen te verminderen of weg te nemen, valt zeer te betwijfelen.

Adres van de schrijver:

Foto's van de auteur.

LITERATUUR

- ALLEYN, W. F. ET AL., 1980. Heggen (Hfdst. 6) en Graften (Hfdst. 7) in: Houtwallen in het boerenland. 's Graveland.
- BRETELER, H. G. M. & J. M. M. VANDEN BROEK, 1969. Graften in Zuid-Limburg. Boor en Spade, XVI-1969: 119-130.
- DIEMONT, W. H., 1975. Graften als erosiebestrijdingsmiddel. In: Verslag veldpracticum Margraten. Vakgr. Bodemkunde en Geologie LH-Wageningen.
- DIEMONT W. H. & W. VAN DE WESTERINCH, 1978. Graften in Zuid-Limburg: groen of kaal, levend of verdwijnend? Tijdschrift Ned. Heidemij 89 (3): 99-107.
- DIEMONT, W. H., M VAN DIJK EN W. VAN WIJNGAARDEN, 1975. Plateaus, hellingen en droogdalen van Zuid-Limburg: een studie naar de verbanden tussen bodem, vegetatie en beheer. Ing. scriptie Afd. Regionale bodemkunde en Afd. Vegetatiekunde LH-Wageningen.
- HILLEGERS, H., 1980. Heidevelden in Zuid-Limburg. Natuurhist. Maandblad 69 : 170-182.
- HILLEGERS, H & B. REUTEN, 1978. Het mergellandschap. Natuurhist. Maandblad 67 : 121-140.
- LEMMERLING, H. W. A., zj Oet Vreuger jaore 1, 2, 3 en 4. Uitg. H. Lindelauf. Oirsbeek.
- NIEUWENHOVEN, P. J. VAN ET AL., 1978. Ontdek het Mergelland. Amsterdam/Hilversum.
- PONS, L. J., 1973. Enkele aspecten van de bodemgesteldheid van Zuid-Limburg in verband met de plantengroei. Natuurhist. Maandblad 62 : 135-143.
- WESTHOFF, V., 1973. Vegetatie en bodem op de beekdalhellingen van het Krijtdistrict. Natuurhist. Maandblad 62 : 124-132.
- WILLEMS, P., 1980. Hagen in het Mergelland. Natuurhist. Maandblad 69 : 125-128.